

О. О. Підкуйкокандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту
Київського національного університету технологій та дизайну

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджуються сучасні інструменти підтримки малого підприємництва, які застосовуються на державному, регіональному та місцевому рівнях в Україні. Визначено пріоритетні напрями державної підтримки, відповідний інструментарій регіональних і місцевих органів публічної влади щодо розвитку малого підприємництва, а також проведено їх систематизацію.

Ключові слова: підтримка малого підприємництва, малий бізнес, інструменти публічного управління, Україна.

Постановка проблеми. Створення умов для стійкого економічного зростання та забезпечення позитивних структурних змін у національній економіці не можливе без розвитку малого підприємництва. Світовий досвід свідчить про важливість впливу на ці процеси органів публічного управління всіх рівнів. Впроваджуючи різні інструменти публічної підтримки малого підприємництва, економічно розвинені держави стимулюють їхню діяльність і створюють сприятливе середовище для розвитку.

В Україні, незважаючи на всебічно декларовану органами публічного управління підтримку малого підприємництва, на практиці суб'єкти господарювання стикаються із значними труднощами. В умовах воєнних дій втрачаються ринкові джерела розвитку бізнесу, зокрема знижується платоспроможний попит, повільними темпами покращується технологічна конкурентоспроможність, зберігається висока вартість кредитних ресурсів тощо. У цих умовах критично необхідним є застосування інструментів підтримки бізнесу на всіх рівнях публічної влади. Особливо це стосується місцевих органів публічного управління, які внаслідок реформи децентралізації влади в Україні отримали ресурси та можливості, зокрема, щодо дієвої підтримки малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію та методологію державної підтримки малого підприємництва зробили науковці О. Амоша, Л. Антонюк, Г. Атаманчук, Ю. Бажал, З. Варнілій, В. Геєць, А. Дегтяр, І. Драган, Д. Ляпіна, Н. Полтораки, В. Савчук та інші. Водночас не досить дослідженими

залишаються питання застосування інструментів підтримки малого підприємництва на сучасному етапі розвитку України з урахуванням відповідної діяльності на кожному рівні публічного управління.

Мета статті – аналіз і систематизація сучасних інструментів підтримки малого підприємництва, які застосовуються на державному, регіональному та місцевому рівнях в Україні, зокрема, враховуючи наслідки реформи децентралізації влади в державі.

Виклад основного матеріалу. В економіці України питома вага малого підприємництва посідає панівне місце в загальній кількості суб'єктів господарювання. У 2017 р. вона становила 95,5 % (понад 338 тис. одиниць) [1, с. 446]. Проведена в останні роки верифікація економічної активності суб'єктів малого підприємництва привела до очищення сектору від так званих «сплячих ФОПів» і продемонструвала масштабність формальної підприємницької активності фізичних осіб. Через це масове закриття підприємницьких одиниць у 2015 р. відчутно не вплинуло на вітчизняний ринок зайнятості [12, с. 518]. Суб'єкти малого підприємництва забезпечують роботою понад 3,8 млн осіб.

За структурними характеристиками вітчизняний сектор малого підприємництва відповідає світовій, насамперед європейській, практиці (рис. 1).

У структурі сектору малого підприємництва за 2017 р. найбільші частки займали торгівля, сфера послуг, сільське господарство, фінансова діяльність, промисловість і будівництво. Загалом, мале підприємництво в Україні є нео-

Рис. 1. Розподіл кількості малих підприємств за видами економічної діяльності в Україні за 2017 р.

Джерело: складено на основі [12, с. 446–448]

днорідним, що потребує застосування різних інструментів для його підтримки.

З метою сприяння розвитку підприємництва в Україні, створення сприятливих умов для його відкриття, ведення і зростання шляхом консолідації зусиль усіх заінтересованих сторін на державному рівні Кабінетом Міністрів України розроблена та схвалена Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 р. [11]. Стратегія дає можливість скоординувати діяльність інших органів державної влади для реалізації вираженої та всеохоплюючої політики у сфері розвитку підприємництва відповідно до вимог сучасності. Враховуючи вищевикладене, визначено такі стратегічні напрями:

1. *Створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємства* (підвищення рівня інформаційного забезпечення, зокрема вдосконалення системи державної статистики; реалізація принципу «спочатку думай про мале»; спрощення процедури реєстрації нових підприємств; спрощення процедури закриття підприємства; надання послуг суб'єктам малого і середнього підприємництва через центри надання адміністративних послуг та Єдиний державний портал адміністративних послуг; удосконалення ліцензійної та дозвільної системи; подальша гармонізація законодавства у сфері технічних регламентів та оцінки відповід-

ності (сертифікації) з європейськими вимогами; зниження контролюючого тиску на мале і середнє підприємництво; забезпечення виконання контрактів і позасудове врегулювання спорів; розширення доступу малого і середнього підприємництва до публічних закупівель; удосконалення трудового законодавства; забезпечення розвитку ефективного державно-приватного діалогу).

2. *Розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування* (розширення кредитування малого і середнього підприємництва комерційними банками; створення умов для забезпечення безпеки депозитів; використання схем гарантування кредитів; активізація використання векселів; активізація кредитування небанківськими фінансо-

вими установами; зменшення інформаційної асиметрії завдяки веденню реєстру кредитних історій; зменшення дефіциту фінансування для суб'єктів малого і середнього підприємництва шляхом надання послуг із лізингу та факторингу; використання можливостей венчурного капіталу, залучення коштів неформальних інвесторів (бізнес-ангелів), добровільне об'єднання ресурсів для фінансування проектів (краудфандинг); розширення джерел фінансування суб'єктів інноваційного малого і середнього підприємництва; фінансування експорту, страхування, гарантії; впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності для суб'єктів малого і середнього підприємництва).

3. *Спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва* (впровадження електронної податкової реєстрації; спрощення системи податкової звітності, зокрема, через електронний кабінет платника податків; забезпечення ефективного процесу повернення податку на додану вартість; врегулювання питання прострочених платежів; спрощення вимог до ведення документації; зменшення обсягів неформальної зайнятості у суб'єктів малого і середнього підприємництва та сприяння її переходу у формальну; підвищення гнучкості ринку праці).

4. *Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок* (забез-

печення розвитку та популяризації культури підприємництва; участь у проведенні Глобального моніторингу підприємництва; проведення на постійній основі Європейського тижня малого і середнього підприємництва в Україні; стимулювання до навчання протягом усього життя; заохочення роботодавців до навчання своїх працівників; активізація навчання суб'єктів малого і середнього підприємництва навичок ведення експортної діяльності; забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у сфері малого і середнього підприємництва; підтримка підприємництва для окремих категорій населення (внутрішньо переміщених осіб, колишніх військовослужбовців, молоді, старшого покоління); підвищення рівня фінансової грамотності; сприяння розвитку соціального підприємства; сприяння соціальній відповідальності малого і середнього підприємництва);

5. *Сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва* (створення сприятливих умов для провадження експортної діяльності суб'єктами малого і середнього підприємництва; стимулювання експортної діяльності малого і середнього підприємства шляхом запровадження відповідного навчання та інформування; наближення законодавства України до законодавства та стандартів ЄС; підвищення рівня поінформованості щодо можливостей Європейської мережі підприємств та програми ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014–2020)»);

6. *Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємства* (розширення спектра та якості надання послуг для суб'єктів малого і середнього підприємства; підвищення якості надання консалтингових послуг; посилення інституційної спроможності об'єднань підприємців; забезпечення врахування регіональних особливостей малого і середнього підприємства; модернізація наявної інфраструктури підтримки малого і середнього підприємства; інтенсифікація процесу передачі здобутків науки до сфери підприємства; започаткування цільових ініціатив щодо кластерів і ланцюгів доданої вартості; стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій; стимулювання фінансування у дослідження та інновації; активізація трансферу технологій; сприяння екологізації малого і середнього підприємства; використання можливостей Рамкової програми

Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт – 2020»).

Нині на державному рівні в Україні також діють окремі державні програми підтримки малого і середнього підприємства, а саме [8]: бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції; часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання; державна підтримка фермерських господарств; регіональні програми розвитку АПК; започаткування власного бізнесу за сприяння державної служби зайнятості; податкові та митні пільги щодо енергоефективності та енергозбереження; отримання «зеленого тарифу» та інше.

При Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України за підтримки Європейського Союзу у 2018 р. створено Офіс розвитку малого та середнього підприємства як консультативно-дорадчий орган. Завданням Офісу є розроблення програм підтримки бізнесу, зокрема полегшення доступу до фінансування та розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємства у регіонах. Результатом роботи цієї інституції у 2018–2019 рр. має стати реалізація низки пілотних проєктів, а саме [6]:

– запуск мережі центрів підтримки підприємства (далі – ЦПП) на регіональному та місцевому рівнях на базі наявних інституцій органів місцевого самоврядування, зокрема центрів надання адміністративних послуг. ЦПП надаватимуть безкоштовні інформаційні та консультаційні послуги, передусім для мікро- та малого бізнесу, а також осіб, які планують започаткувати власну справу;

– запровадження механізму часткового гарантування кредитів. У рамках цього механізму підприємці, які не мають достатнього забезпечення застави, але можуть підтвердити достатність обігових коштів для погашення кредиту, зможуть розраховувати на часткове гарантування їхніх позичок від Німецько-українського фонду, який виступає партнером пілотного проєкту із запровадження механізму;

– створення Державного інформаційного порталу для малого і середнього бізнесу, який забезпечить доступ до інтегрованої інформації про наявні програми фінансової та навчальної підтримки; інституцій, які надають послуги та допомогу бізнесу та іншу інформацію, яка має велике значення для вдалого розвитку бізнесу;

– створення інформаційного довідника для підприємців-початківців, який міститиме детальні інструкції про започаткування та ведення власної справи, отримання фінансування, створення бізнес-моделі, виконання регуляторних вимог держави і такого іншого;

– створення Програми навчальної та фінансової підтримки стартапів у рамках підготовки Національної програми розвитку підприємництва. Регіональні пілотні програми підтримки стартапів поєднуюватимуть навчання осіб, які планують започаткувати власну справу; надання їм фінансової підтримки та менторської допомоги. Програма охоплюватиме також соціально вразливі групи населення.

У свою чергу, на регіональному рівні поширена практика реалізації регіональних програм підтримки малого та середнього підприємництва. Здебільшого вони розробляються і затверджуються на дворічний період і містять заходи щодо впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності; фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки; здійснення ресурсного та інформаційного забезпечення, сприяння виставково-ярмарковій діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва; розвитку інфраструктури підтримки підприємництва; проведення заходів навчального характеру. Варто зазначити, що більшість заходів цих регіональних програм не передбачає фінансування і має декларативний характер.

У регіонах України функціонує певна кількість суб'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва. До них належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва, фінансові установи, інноваційні та інвестиційні фонди і компанії, консультаційно-інформаційні установи, громадські об'єднання підприємців та інші організації. Проте їхня невисока ефективність діяльності та нерівномірність розташування по території держави свідчать про необхідність розроблення та реалізації цілеспрямованих заходів щодо розбудови інфраструктури підтримки малого підприємництва відповідно до потреб суб'єктів господарювання. У цьому напрямі своє вагомe місце мають зайняти агенції регіонального розвитку.

Також у багатьох регіонах України на підставі рішень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування розроблено та реалізовано низку програм фінансової підтримки підприємців, серед яких варто виділити такі [9]:

– часткове відшкодування суми кредиту (тіла кредиту) без урахування відсотків за умови створення нових робочих місць – Полтавська область;

– фінансово-кредитна підтримка суб'єктам малого і середнього підприємництва та розвиток інфраструктури його підтримки – Івано-Франківська область;

– відшкодування плати за користування позиками (зокрема, фінансовими кредитами) банків та інших вітчизняних і зарубіжних фінансових установ залученими суб'єктами малого та середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проектів – Рівненська область;

– часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, залученими у державних банках для реалізації інвестиційних проектів – Сумська область.

З огляду на процеси децентралізації в Україні визначальна роль у вирішенні питань місцевого значення зміщується до органів місцевого самоврядування. Це стосується також питань підтримки розвитку малого підприємництва. Потрібно підкреслити, що з впровадженням реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [10] відбуваються позитивні зміни щодо застосування інструментів розвитку бізнесу в об'єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ), які є більш вмотивованими для цих дій. Варто виділити такі основні напрями на місцевому рівні, які суттєво впливають на розвиток малого підприємництва:

1. *Підтримка створення та розвитку кооперативів і кластерів.* Наприклад, проект «Молодіжний кластер органічного бізнесу Баранівської міської ОТГ» (Житомирська область) реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу. Він був ініційований у процесі підготовки Стратегії розвитку Баранівської ОТГ для розвитку унікальної конкурентної переваги, втіленої у гаслі «Баранівка – органічний простір». Метою проекту є економічне зростання Баранівської ОТГ на основі розбудови горизонтальних ділових зв'язків – так званого кластера – між екологічно орієнтованими місцевими виробниками, покращення локального бізнес-клімату та розвитку відповідної інфраструктури. У рамках проекту планується будівництво сироварні, органічної ферми, шкільної майстерні та теплиць, торгово-тренінгового центру, проведення навчань для вчителів та жителів громади тощо [2].

Об'єднані територіальні громади працюють над місцевими програмами підтримки розвитку кооперативного руху. Ініціатором такої програми підтримки кооперативного руху стала Покровська ОТГ (Запорізька область), де активно розвивають молочний кооператив. Корівники будують за міжнародними стандартами з автоматизованими системами догляду. Це полегшує працю фермера, який може самостійно доглядати десять корів і більше. По різних районах Дніпропетровської області місцеві підприємці розвивають приватне ягідне виробництво. Свіжу продукцію дрібні підприємці продають на ринках, але ягідних залишків багато. З метою розширення потужності для зберігання та переробки продукції підприємці кількох громад Дніпропетровської області об'єдналися у «Перший ягідний» кооператив. У Могилівській ОТГ на придбання холодильних агрегатів планують виділити 150 тис. грн [7]. Кооперація дає змогу розширити ринки збуту і виходити на торговельні мережі.

2. Розширення інструментів просування інвестиційної привабливості території. Таким прикладом може слугувати розроблення інвестиційної карти Демидівської ОТГ (Рівненська область). Протягом 2018 р. було проаналізовано використання земельних ділянок, об'єктів нерухомості, недіючих закладів торгівлі та побутового обслуговування населення, що дало змогу виявити незадіяні об'єкти, які потенційно можна використати під інвестиційні проекти для суб'єктів малого підприємництва. На карту потрапляють об'єкти різного плану: земельні ділянки для вирощування та переробки енергокультур; ведення тваринницько-промислового господарства; розміщення виробничо-промислових, складських, логістичних об'єктів; розміщення виробничої зони; будівництва сонячної електростанції; розміщення торговельних закладів, побутового обслуговування населення. Це також своєрідний інформаційний майданчик для озвучення проектів громад у галузі відновлювальної енергії та енергозберігаючих технологій, адже тут зазначені потенційні площі під розміщення сонячних електростанцій [4].

3. Визначення стратегічних пріоритетів щодо розвитку малого підприємництва та власної спеціалізації місцевої економіки, зважаючи на конкурентні переваги та внутрішній потенціал. Батури́нська громада (Чернігівська область) – вдалий приклад, коли стратегічний пріоритет – розвиток туриз-

му, побудований фактично на історико-культурній спадщині, дає економічний ефект. Аби цей напрям розвивався надалі, стратегія розвитку ОТГ ставить завдання щодо просування інформаційних продуктів, розвитку інфраструктури та фестивального руху, облаштування зон відпочинку та громадських туалетів, підтримки «зеленого» і зимового туризму, розроблення різнопланових туристичних маршрутів (велосипедних, грибних, ягідних, рибальських) тощо [3]. Досягти запланованого передбачено завдяки розвитку малого підприємництва.

Підтримку розвитку малого підприємництва Байковецька ОТГ надає шляхом реалізації програми зайнятості населення відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку. Наскрізною ідеєю програми є створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва шляхом стимулювання самостійної зайнятості мешканців ОТГ. У Байковецькій громаді це планується реалізовувати завдяки розширенню сфери застосування праці та стимулюванню зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць; підвищенню конкурентоспроможності економічно активного населення за допомогою навчання шляхом залучення експертів; підвищенню мобільності робочої сили на ринку праці та вдосконаленню регулювання трудової міграції; сприянню зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці [5].

4. Залучення місцевих представників бізнесу та громадськості до вироблення і впровадження політики розвитку громад. Зокрема, у процесі розроблення стратегій розвитку, операційних програм і планів місцева влада здебільшого спирається на думки мешканців і суб'єктів господарювання прилеглої території. Така практика часто поєднується з упровадженням бюджетів участі та електронних петицій. Також ведеться робота з ініціативними групами, громадськими організаціями, місцевим бізнесом, надаючи консультаційну та іншу підтримку щодо реалізації місцевих ініціатив. Наприклад, спільними зусиллями в Славській ОТГ (Львівська область) прийнято рішення про відмову від поліетилену [13], що свідчить про турботу місцевого населення про наявні природні ресурси.

Висновки і пропозиції. Отже, підтримка малого підприємництва є важливим завданням державного значення, вирішення якого вимагає застосування широкого спектра інструментів на

кожному з рівнів публічного управління. Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 р. передбачено такі напрями: створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва; розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування; спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва; популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок; сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва. Водночас на центральному рівні діють державні програми підтримки підприємництва, переважно галузевого спрямування.

У свою чергу, на регіональному рівні поширена практика реалізації регіональних програм підтримки малого та середнього підприємництва, здійснюються заходи щодо розбудови інфраструктури підтримки підприємництва.

Втім, децентралізація влади в Україні посилює роль органів місцевого самоврядування щодо підтримки суб'єктів малого підприємництва. Зокрема, ними здійснюється стимулювання створення та розвитку кооперативів і кластерів; розширення інструментів просування інвестиційної привабливості території; визначення стратегічних пріоритетів щодо розвитку малого підприємництва та власної спеціалізації місцевої економіки, зважаючи на конкурентні переваги та внутрішній потенціал; залучення місцевих представників бізнесу та громадськості до вироблення і впровадження політики розвитку громад. Ці дієві інструменти об'єднаних територіальних громад мають бути тиражовані на всю територію держави.

Водночас упровадження інструментів підтримки малого підприємництва буде більш ефективним завдяки багаторівневій участі в процесі їх розроблення. Це вимагає формування системи багаторівневого управління розвитком малого підприємництва, що стане предметом подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради Укра-

- їни «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». К.: НІСД, 2017. 928 с.
2. Баранівська ОТГ отримає більше 760 тис. євро з ЄС на розвиток органічного простору у громаді. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8666>.
  3. Батуринська громада: найкращий приклад розвитку туризму на Чернігівщині. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9770?page=4>.
  4. Громада на Рівненщині створює інвестиційну карту. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10125?page=2>.
  5. Зайнятість населення – серед основних пріоритетів Байковецької ОТГ. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8099?page=21>.
  6. Мінекономрозвитку створило Офіс розвитку малого та середнього підприємництва. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minekonomrozvitku-stvorilo-ofis-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidpriyemnictva>.
  7. «Перший ягідний» кооператив Дніпропетровщини: від дрібного підприємництва до ягідного кластера. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9364?page=9>.
  8. Підтримка малого і середнього підприємництва на державному рівні. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fd7fb228-3d3c-43d6-a9a5-34ee-a3e04718&title=PidtrimkaMalogoSerednogoPidprimnitstvaNaDerzhavnomuRivni>.
  9. Підтримка малого і середнього підприємництва на регіональному рівні. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ad30a624-6ef3-484b-b76d-3f29b82f4cdc&title=PidtrimkaMalogoSerednogoPidprimnitstvaNaRegionalnomuRivni>.
  10. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
  11. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250167535>.
  12. Статистичний щорічник України за 2017 рік / За ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 540 с.
  13. Успішні кейси ОТГ: як Славська громада стала багатшою майже в 10 разів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10306?page=0>.

Підкуйко О. А. Современные инструменты поддержки малого предпринимательства в Украине

В статье исследуются современные инструменты поддержки малого предпринимательства, применяемые на государственном, региональном и местном уровнях в Украине. Определены приоритетные направления государственной поддержки, соответствующий инструментарий региональных и местных органов публичной власти по развитию малого предпринимательства, а также проведено их систематизацию.

Ключевые слова: *поддержка малого предпринимательства, малый бизнес, инструменты публичного управления, Украина.*

Pidkuiko O. O. Modern tools for supporting small business in Ukraine

This article examines modern tools for supporting small businesses which are applied at the state, regional and local levels in Ukraine. The priority directions of state support, the relevant tools of regional and local public authorities regarding the development of small business were determined, and their systematization was carried out.

Key words: *small business support, small business, public administration tools, Ukraine.*